

Тема 7.

Оподаткування суб'єктів малого та мікропідприємництва.

Світовий досвід оподаткування малого бізнесу. Спеціальні податкові режими. Становлення пільгового оподаткування малого підприємництва в Україні. Правові засади застосування спрощеної системи оподаткування, обліку, звітності та справляння єдиного податку в Україні. Обов'язкові елементи єдиного податку (платники податку, їх поділ на групи, об'єкт і база оподаткування, ставки, порядок визначення податкового зобов'язання та подачі звітності). Перспективи розвитку спрощеної системи оподаткування в Україні.

Міжнародна практика розглядає мале підприємство як джерело ринкової економіки. У ринковій економіці мале підприємство виконує наступні завдання: відіграє виняткову роль у вирішенні проблем зайнятості резидентів країни, активізує торговельні відносини, а особливо сферу послуг; у країнах з оптимізованою системою оподаткування підприємства даного сектора продукують понад 50% ВВП, виступають базою для конкурентних відносин та зменшують вплив монополій, якщо такі є у галузі; більш індивідуально підходять до аналізу потреб споживачів, забезпечують зменшення посткризового впливу на економіку країни в цілому, роблять внесок у інноваційний розвиток країни, особливо в сучасних умовах, коли, окрім транснаціональних корпорацій, на світовій арені ринку інновацій активними суб'єктами починають виступати малі підприємства.

У Франції спрощений режим оподаткування застосовується відповідно до величини обороту підприємств. Малі підприємства, які потрапили у дану категорію, не подають декларації про податок на додану вартість, але сплачують податок на прибуток, розмір якого коливається залежно від сфери діяльності. У Франції заповнюють податкову декларацію і підпадають під спрощену схему оподаткування такі суб'єкти: мікропідприємства, фізичні особи, річний дохід яких не перевищує 500 тисяч франків без ПДВ, якщо дана фізична особа займається операціями у сфері торгівлі, фізичні особи, які здійснюють некомерційну діяльність, і річний дохід яких не перевищує ще 175 тисяч франків. Також в цій країні частка малого та середнього бізнесу складає 55-67%, а частка експорту підприємств даного сектору – 20-25%. Малі підприємства зі

статусом юридичної особи, що належать фізичній особі, сплачують податок на прибуток у розмірі 19% від річного доходу, у той час як стандартний податок на прибуток у Франції складає 33% від річного доходу підприємства. Однак частина прибутку, що оподатковується за спрощеною схемою, має бути залучена як капіталовкладення для даного підприємства. Оподаткування прибутку, дохід, що оподатковується, розраховується як різниця між величиною обороту малого підприємства та встановленою відсотковою ставкою. Причому дана ставка для торгівельної діяльності складає 70%, для сфери послуг – 50% і для інших видів діяльності 35% відповідно. Знижена ставка податку на прибуток застосовується у тому разі, якщо оборот малого підприємства менший 50 млн франків без податку на додану вартість; понад 75% капіталу підприємства зосереджено у фізичних осіб; оподатковуваний прибуток за зниженою ставкою не становить більше 25% від фінансового прибутку після сплати податків; підприємство протягом трьох років реінвестує однакову частку прибутку, що залишається після сплати податків. У Великобританії існує ефективна система стимулювання малого бізнесу. Уряд застосовує інструменти кредитної, бюджетної та податкової політики для поліпшення умов розвитку підприємств цього сектору. Для підприємств малого бізнесу зменшено ставку податку на прибуток з 35% до 27%. Крім того, держава стимулює процедуру спрощення злиття та поділу фірм. У Великобританії діє низка структурних організацій, таких як: Служба малих фірм, місцеві підприємницькі агентства, центри праці, комунальні об'єднання, ініціативні групи, які займаються наданням консультаційних послуг, науково-технічних послуг та рекомендацій. Підприємства з річним доходом, що не перевищує 15 тис. фунтів стерлінгів, заповнюють податкову декларацію без інформації щодо активів і зобов'язань підприємства. Також у Великобританії наявна так звана прогресивна шкала оподаткування прибутку. Ставка податку для підприємств з річним доходом який не перевищує 1520 фунтів стерлінгів, становить 10%, для малих підприємств з річним доходом до 28400 фунтів стерлінгів, становить 20%, для малих підприємств з річним доходом не більше 50 тис. фунтів стерлінгів – складає 40%. Ставка податку для корпорації, річний дохід якої не перевищує 10 тис. фунтів стерлінгів, становить 10%, для корпорацій

з річним доходом не більше 50 тис. фунтів стерлінгів ставка податку складає 20%.

У Великобританії поширена податкова знижка на амортизацію будівель та устаткування, що дозволяє малим підприємствам вирахувати з бази оподаткування 40%. Також під систему пільг потрапляють інвестиції в інформаційні технології, засоби зв'язку та науково-дослідницька діяльність. Також малі підприємства можуть претендувати на податкову знижку, якщо їх діяльність пов'язана з високим ступенем ризику. Щодо Німеччини, то мале підприємство для країни – один з найважливіших секторів економіки. Уряд надає всебічну технологічну та фінансову допомогу. З 1978 року була впроваджена спеціальна програма «Загальна концепція науково-технологічної політики у співвідношенні з малим підприємством», яка покликана сприяти розвитку науково-технологічного потенціалу в межах малих підприємств, фінансуванню проектів високого ступеня ризику, проводити лояльну податкову політику та поліпшувати процедуру обміну технологіями між підприємствами. У Німеччині критерієм класифікації підприємств є кількість працівників. Згідно з чинним законодавством Німеччини, до малих підприємств відносять такі, персонал яких становить не більше 20 осіб (до 9 осіб – дрібні підприємства). Більшість малих підприємств підпадають під програму регресивного оподаткування, а підприємства лісової та сільськогосподарської галузей взагалі звільняються від сплати податку на додану вартість. Податок на прибуток у Німеччині складає 45%, але малі підприємства можуть розраховувати на зменшення податку до 19%, залежно від сфери діяльності підприємства. Взагалі, розмір прибуткового податку коливається в межах від 19 до 53%. Податок на додану вартість введений у Німеччині у 1968 році у розмірі 15%. Але щодо цього податку передбачені пільги. Наприклад, пільгова ставка на сплату податку на додану вартість діє на більшість продовольчих товарів, на продукцію сільського господарства, книги, друковану, фармацевтичну продукцію. Від сплати цього податку можуть звільнитися державні установи, які виконують соціальні, культурні, спортивні функції. Особливою рисою у малому бізнесі Німеччини є те, що дрібні та малі підприємства об'єднуються у ремісничі палати, які

безпосередньо беруть участь у формуванні бюджетів і підготовці законопроектів з метою регулювання бізнесу і, в першу чергу, фіскальної політики держави. Досить цікавим фактом є те, що в Німеччині малий бізнес та корпорації доповнюють один одного, а не перебувають в антагоністичних відносинах. Наприклад, концерн «Фольксваген» отримує послуги від більш ніж 2500 постачальників, які є представниками малого бізнесу. В Італії з 1991 року діє закон щодо стимулювання розвитку та модернізації малих підприємств. Малий бізнес Італії отримує 1000 млрд лір за рахунок звільнення від сплати податків. Наприклад, новостворені малі промислові підприємства Південної Італії протягом 10 років не сплачують податок на прибуток і місцеві податки. Пільговому оподаткуванню підлягають італійські фінансові компанії, які створюються з метою модернізації малих підприємств. Не оподатковуються 5% приросту їх участі за кожен фінансовий рік. Від сплати податку на додану вартість в Італії звільняються фірми – експортери товарів, фірми, що надають міжнародні послуги та пов'язані з ними операції, страхові компанії, медичне обслуговування, поштові послуги та операції із золотом та іноземною валютою тощо.

Законодавством більшості розвинених країн малий бізнес визначений як особливий суб'єкт державного регулювання. Специфіка малого бізнесу (соціальна значимість, масовість) визначила особливості його оподаткування, що орієнтовано на довгострокові цілі економічного розвитку й прив'язано до реально складних економічних пропорцій всередині даного сектора.

Важливим аспектом оподаткування малого бізнесу є критерій визнання підприємства малим. Звичайно виділяють два види таких критеріїв - кількісні і якісні.

До кількісних критеріїв відносяться такі статистичні показники об'єкта, як чисельність зайнятих на підприємстві, активи, капітал, прибуток. Причому єдиним критерієм, що є порівняльним для всіх країн, є кількість працівників, зайнятих на підприємстві.

Західні фахівці пропонують також свої якісні критерії для визначення малого бізнесу, до яких можуть бути віднесені: особисте керування

підприємством, прямий особистий контакт між вищими органами керівництва і робітниками, клієнтурою й постачальниками, неможливість одержати доступ до ринків капіталу. Однак на підставі такого роду критеріїв розходження між малими й середніми підприємствами встановити ще складніше.

В остаточному підсумку в податковому законодавстві більшості розвинених країн при визначенні поняття "мале підприємство" у якості базових використовуються кількісні показники, але вони майже завжди доповнюються якісними характеристиками

У деяких країнах крім загальних критеріїв віднесення підприємств до суб'єктів малого бізнесу існують також особливі критерії, що відносять мале підприємство в пільгову категорію, як, наприклад, у США і Великобританії.

Загальні критерії застосовуються до тих суб'єктів малого бізнесу, які зацікавлені в одержанні пільгових кредитів, але вони фактично не торкаються податкових пільг. Так, у США Адміністрація по справах малого бізнесу (АМБ), створена в 1953 р. для надання допомоги керівникам малих підприємств у підвищенні їх управлінської кваліфікації й одержанні позик, вважає бізнес малим, якщо підприємство не домінує у своїй сфері діяльності й разом з відділеннями наймає не більше 500 чоловік. Однак, спеціальними пільгами на державному рівні такі підприємства не наділені. Податковий кодекс США передбачає пільги для так званих S-корпорацій (small corporation). S-корпорації вперше з'явилися у 1958 р. як альтернатива звичайним корпораціям відповідно до підрозділу "S" Правил Податкового управління США.

Сформована міжнародна практика оподаткування передбачає стосовно суб'єктів малого й середнього підприємництва такі основні підходи:

- 1) введення на тлі стандартної національної податкової системи сукупності податкових пільг для малого бізнесу по окремих великих податках (переважно по податку на прибуток, рідше по ПДВ);
- 2) введення особливих режимів оподаткування малого бізнесу.

Виділяють два типи особливих режимів оподаткування: спрощене й поставлене оподаткування, які адаптовані до умов конкретної країни і можуть утворювати різні модифікації й змішані форми.

У чистому вигляді перший тип оподаткування передбачає збереження для малих підприємств всіх видів податків при одночасному спрощенні порядку їх розрахунків (включаючи спрощені методи визначення податкової бази й методи здійснення обліку) і стягнення (періодичність, звільнення від авансових платежів).

Другий тип, навпроти, припускає оцінку потенційного доходу платника податків на підставі непрямих ознак і встановлення фіксованих платежів у бюджет, що замінюють один або кілька традиційних податків.

У податковій практиці розвинених країн набагато частіше застосовується спрощене оподаткування. Поставлене оподаткування в чистому вигляді використовується рідше, хоча в багатьох країнах оцінка податкової бази, за аналогією з іншими платниками податків, застосовується в тих випадках, коли податкова адміністрація має сумніви стосовно правильності обчислення податкових зобов'язань.

Проведений аналіз закордонного досвіду оподаткування малого бізнесу дозволяє зробити висновок, що законодавством більшості розвинених країн малий бізнес визначений як особливий суб'єкт державного регулювання. Для цілей оподаткування незмінними залишаються натуральні і якісні показники; фінансові показники (прибуток, обсяг реалізації), які змінюються стосовно різних податків. Специфіка малого бізнесу визначила специфіку його оподаткування. У зв'язку із цим, у процесі реформування податкових систем західних країн одержали розвиток дві групи пільг:

- пільги, спрямовані на підтримку конкурентоспроможності малих підприємств, підвищення їх інвестиційної й інноваційної активності;
- пільги, що дозволяють спростити податкове адміністрування цієї групи платників податків.

Основною тенденцією розвитку оподаткування малого бізнесу в економічно розвинених країнах можна вважати прагнення до його максимальної раціоналізації, спрощення, відходу від складних і трудомістких для розробки й впровадження податкових схем.

В Україні *спрощена система оподаткування* — спеціальний податковий режим, запроваджений для зниження податкового навантаження та стимулювання малого підприємництва. Була запроваджена указом Президента №727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва». З 1999 року може застосовуватися підприємцями. Наразі спрощена система оподаткування передбачена Податковим кодексом України. Спрощена система оподаткування значно легша з погляду ведення обліку. Хоча, ряд обмежень все-таки є: види діяльності, якими заборонено займатись на єдиному податку; ліміт обсягу доходу; кількість найманих працівників. Незважаючи на обмеження, спрощена система добре підходить для малого бізнесу, що і забезпечує її популярність. Спрощена система оподаткування може застосовуватися як підприємцями, так і юридичними особами. При цьому всі суб'єкти підприємницької діяльності в рамках спрощеної системи оподаткування поділені на 4 групи. Спрощена система оподаткування передбачає лише один вид податку: єдиний податок, що сплачується до місцевого бюджету. Незалежно від цього, підприємці сплачують єдиний соціальний внесок, що сплачується на небюджетні рахунки 3556, відкриті на ім'я територіальних органів ДПС для сплати коштів єдиного внеску. Для платників податку 1 та 2 груп, а також для ФОП 3 групи, які не зареєстровані платниками ПДВ, передбачено ведення книги обліку доходів (але не витрат) за результатами місяця. Також цю книгу можна вести в електронному вигляді. Для підприємців 3 групи — платників ПДВ — передбачено облік доходів та витрат у порядку, затвердженому Мінфіном. Для юридичних осіб 3 групи передбачено спрощений облік за методикою, затвердженою Мінфіном.

Ставки єдиного податку для платників першої - другої груп встановлюються у відсотках (фіксовані ставки) до розміру прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати відповідно, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року (далі у цій главі - мінімальна заробітна плата), та третьої групи - у відсотках до доходу (відсоткові ставки). Податковим (звітним) періодом для платників єдиного податку першої, другої та четвертої груп є календарний рік. Податковим (звітним) періодом для платників єдиного

податку третьої групи є календарний квартал. Платники єдиного податку першої і другої груп сплачують єдиний податок шляхом здійснення авансового внеску не пізніше 20 числа (включно) поточного місяця. Такі платники єдиного податку можуть здійснити сплату єдиного податку авансовим внеском за весь податковий (звітний) період (квартал, рік), але не більш як до кінця поточного звітного року. Платники єдиного податку третьої групи сплачують єдиний податок протягом 10 календарних днів після граничного строку подання податкової декларації за податковий (звітний) квартал. Платники єдиного податку першої і другої груп та платники єдиного податку третьої групи (фізичні особи - підприємці), які не є платниками податку на додану вартість, ведуть Книгу обліку доходів шляхом щоденного, за підсумками робочого дня, відображення отриманих доходів. Платники єдиного податку третьої групи (фізичні особи - підприємці), які є платниками податку на додану вартість, ведуть облік доходів та витрат за формою та в порядку, що встановлені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Платники єдиного податку третьої групи (юридичні особи) використовують дані спрощеного бухгалтерського обліку щодо доходів та витрат. Платники єдиного податку першої та другої груп подають до контролюючого органу податкову декларацію платника єдиного податку у строк, встановлений для річного податкового (звітного) періоду, в якій відображаються обсяг отриманого доходу, щомісячні авансові внески. Платники єдиного податку третьої групи подають до контролюючого органу податкову декларацію платника єдиного податку у строки, встановлені для квартального податкового (звітного) періоду. 1 Ставка єдиного податку встановлюється для платників єдиного податку першої - третьої групи (фізичні особи - підприємці) у розмірі 15 відсотків: 1) до суми перевищення обсягу доходу, 2) до доходу, отриманого від провадження діяльності, не зазначеної у реєстрі платників єдиного податку, віднесеного до першої або другої групи; 3) до доходу, отриманого від здійснення видів діяльності, які не дають права застосовувати спрощену систему оподаткування; 4) до доходу, отриманого платниками першої або другої групи від провадження діяльності, яка не дає права відноситись до даних груп платників єдиного

податку. Ставки єдиного податку для платників третьої групи (юридичні особи) встановлюються у подвійному розмірі: 1) до суми перевищення обсягу доходу; 2) до доходу, отриманого від здійснення видів діяльності, які не дають права застосовувати спрощену систему оподаткування. У разі здійснення платниками єдиного податку першої і другої груп кількох видів господарської діяльності застосовується максимальний розмір ставки єдиного податку, встановлений для таких видів господарської діяльності. У разі здійснення платниками єдиного податку першої і другої груп господарської діяльності на територіях більш як однієї сільської, селищної або міської ради застосовується максимальний розмір ставки єдиного податку, встановлений цією статтею для відповідної групи таких платників єдиного податку.

Для платників єдиного податку існують певні обмеження, щодо виду діяльності, зокрема їм заборонено здійснювати: 156 1) діяльність з організації, проведення азартних ігор; 2) обмін іноземної валюти; 3) видобуток, виробництво, реалізацію дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння; 4) діяльність з управління підприємствами; 5) фізичні особи - підприємці, які здійснюють технічні випробування та дослідження, діяльність у сфері аудиту; 6) фізичні та юридичні особи – нерезиденти; 7) діяльність з продажу предметів мистецтва та антикваріату, діяльність з організації торгів (аукціонів) виробами мистецтва, предметами колекціонування або антикваріату; 8) діяльність з організації, проведення гастрольних заходів; 9) фізичні особи - підприємці, які здійснюють технічні випробування та дослідження, діяльність у сфері аудиту; 10) фізичні особи - підприємці, які надають в оренду земельні ділянки, загальна площа яких перевищує 0,2 гектара, житлові приміщення та/або їх частини, загальна площа яких перевищує 100 квадратних метрів, нежитлові приміщення (споруди, будівлі) та/або їх частини, загальна площа яких перевищує 300 квадратних метрів; 11) страхові (перестрахові) брокери, банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії, інші фінансові установи, визначені законом; реєстратори цінних паперів; 12) суб'єкти господарювання, у статутному капіталі яких сукупність часток, що належать

юридичним особам, які не є платниками єдиного податку, дорівнює або перевищує 25 відсотків тощо. Тобто, це як правило ті види діяльності, які мають високу рентабельність.

На теперішній час є необхідним удосконалення спрощеної системи оподаткування з урахуванням досвіду провідних країн Європи і світу.